

УДК 321.12

Дрозд В. Ю., слухач магістратури НАВС,
лейтенант міліції

Інценування в контексті методики розслідування злочинів

В даній статті описано фактор інценування як чинника, що гальмує процес досудового розслідування. Проаналізовано основні дефініції поняття «інценування». Охарактеризовано основні ознаки інценування, суб'єктивні та об'єктивні фактори інценування злочинів як способу приховування їх, також наведено механізм побудови та перевірки версій інценування.

Ключові слова: інценування, негативні обставини, суб'єктивні та об'єктивні фактори, сутність інценування.

В данной статье описано фактор инценировки, тормозящего процесс досудебного расследования. Проанализированы основные дефиниции понятия «инценировка». Охарактеризованы основные признаки инценировки, субъективные и объективные факторы инценировки преступлений как способа сокрытия их, а также приведен механизм построения и проверки версий инценировки.

Ключевые слова: инценировка, негативные обстоятельства, субъективные и объективные факторы, сущность инценировки.

This article describes a factor of staging as a factor that hinders the preliminary investigation. The basic definition of the concept of "staging." The characteristic features of the main staging subjective and objective factors staging crimes as a way of hiding their gear and are building and testing versions of staging.

Keywords: staging, negative circumstances, subjective and objective factors, the essence of staging.

Актуальність теми. Сьогодні важливим фактором виконання завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування виступає саме вміння виокремити ознаки, які вказуватимуть на подію злочину, яка в дійсності мала місце. При висуванні версій кожен слідчий повинен враховувати можливість інценування, яке в результаті призводить до помилкового прийняття рішення у кримінальному провадженні, що в подальшому трансформується у судові помилки та уникнення покарання винними особами.

Метою даної статті виступає необхідність проаналізувати визначення поняття «інценування» з позиції вчених-криміналістів; встановити особливості та характерні ознаки інценування, механізм його дії при вчиненні злочинів з метою оптимізації та підвищення ефективності розслідування злочинів; класифікувати інценування з точки зору різних критеріїв.

Аналіз досліджень даної проблеми. Проблемам інценування у різні часи минулого століття вченими-криміналістами приділялась значна увага. Відомі роботи таких професорів, як О.Я. Баєв, Р.Ф. Белкін, О.Ф. Волинский, В.О. Коновалова, В.А. Образцов, В. П. Бахін, О. М. Васильєв, В. Г. Гончаренко, А. В. Дулов, С. Ю. Журавльов, В. Н. Карагодін, В. О. Коновалова, Е. О. Москвін, В. А. Овечкін, В. В. Трухачов та інші.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до доктринального варіанту інтерпретації дефініції «інценування» слід зауважити, що на наш погляд порівняно повне визначення дав у свій час В.І Попов, який розумів під нею «... штучне створення злочинцем такої обстановки, яка може ввести в оману слідчого і направити його в неправильному напрямку» [1, с. 158]. Також визначення інценування зустрічається у Р.С. Белкіна, А.Р. Ратинова, А.Н. Васильєва та інших авторів.

А.Н. Васильєв звужує це поняття, говорячи лише про штучне створення певної обстановки в цілях приховання істинної події.

Г. А. Густов та В. А. Фадеєв визначають кримінальне інценування як штучно

створювана суб'єктом слідова обстановка (матеріалізована брехня), що імітує відображення певної події та адресована особі, яка володіє певними повноваженнями з метою викликати в останньої помилкове пояснення представленої події і спонукати її до прийняття рішення, бажаного суб'єкту інсценування [2, с. 207].

О.Я. Баєв і А.С. Самотніх розуміють інсценування як «навмисне створення злочинцем доказів, які у своїй сукупності створюють обстановку, характерну для певної, бажаної злочинцем події» [3, с. 24–26].

Р.С. Белкін пише, що інсценування злочину є «створення штучної обстановки, яка практично не відповідає події, що сталася на цьому місці, і ще може доповнюватися поведінкою і помилковими повідомленнями, як виконавця інсценування, так і зв'язаних з ним осіб» [4, с. 254]. Також автор говорить про те, що суб'єктом інсценування не тільки правопорушник, але й особи є зацікавленими у певному розвитку розслідування того чи іншого кримінального правопорушення.

Г.Н. Мудьогін відзначає, що інсценування — один із різновидів протидії правоохоронним органом і є створенням видимості події шляхом цілеспрямованого внесення в обстановку реальної події змін, спрямованого на внесення в обстановку реальної події змін, спрямованих на дезорієнтацію слідчого. Саме це визначення є найбільш розгорнутим, на наш погляд [5, с. 28–29].

Тому аналізуючи вищезазначені дефініції, слід сказати, що інсценування — це дії, які здійснюються з наперед запланованою метою і зосереджені на створення слідової обстановки, що не відповідає події, яка в дійсності мала місце.

Будь-яке інсценування має дуалістичний характер: з одного боку — це видимість того, що трапилося, а з іншого — це комплекс ознак, які виникають в результаті цілеспрямованих дій правопорушника з метою приховання злочину.

Інсценування, так звана видимість іншої події, створюється у симбіозі суб'єктивних та об'єктивних чинників. Так, до першої категорії відносяться дії правопорушника з метою приховати сліди скоєного; випадкові дії потерпілих і свідків, що стали причиною зміни обстановки; зміни, які трапилися внаслідок природно-кліматичних змін і т.д. До суб'єктивних факторів належить склад характеру правопорушника, його інтелектуальний рівень та професійні навички.

На нашу думку, інсценування можна класифікувати таким чином:

за метою — приховування злочину; приховування некримінальної події;

за об'єктом — інсценування злочину; інсценування некримінальної події; інсценування окремих деталей або окремих елементів складу злочину; інсценування інсценування;

за часом вчинення — до вчинення злочину; під час вчинення злочину; після вчинення злочину або некримінальної події;

за місцем — на місці злочину; на іншому місці;

за способом легалізації — розраховані на виявлення за повідомленнями виконавця або пов'язаних з ними осіб; розраховані на виявлення сторонніми особами;

за тривалістю впливу — розраховані на те, що справжня подія не буде виявлена взагалі; розраховані на отримання виграшу в часі або інших часових переваг перед слідством;

за змістом — інсценування матеріальних слідів у поєднанні з відповідною поведінкою та повідомленням неправдивих відомостей.

В залежності від обраного критерію класифікації інсценування можна сфокусувати

зусилля слідчого на обрання ним оптимального шляху розслідування того чи іншого виду інсценованого злочину.

Зауважимо, що інсценування має інтерес з точки зору криміналістичного аспекту, оскільки демонструє спосіб вчинення злочину, який за загальноприйнятими правилами представляє систему дій з підготовки, вчинення, і приховування правопорушення, об'єднаних єдиним злочинним умислом. Саме спосіб приховування реалізується різними способами, в тому числі шляхом інсценування.

Що ж до кримінального процесуального аспекту, то інсценування з одного боку свідчить про приховування правопорушення, а з іншого характеризує особу правопорушника або іншу зацікавлену особу. В ході розслідування слідчий отримує інформацію про дії суб'єкта (час, послідовність, знаряддя, навички та ін.) та його ознаки (прикмети, психологічні особливості). Всі ці чинники слідчий повинен вивчати в сукупності та взаємозв'язку, оскільки аналіз усіх цих даних виступає лише непрямыми доказами, вказуючи на умисел і спосіб приховування правопорушення.

Завичай процес інсценування кримінального правопорушення складається з трьох етапів:

- уявне інсценування – формування у свідомості суб'єкта картини тієї обстановки, яку він бажає створити, аби приховати вчинене.
- реалізація уявного плану шляхом інсценування;
- підготовка аргументації, яка пояснює встановлені слідчим факти.

І. М. Лузгін вивчаючи характер зв'язків під час розслідування, поділяв їх на генетичні (причинно-наслідкові) та кореляційні, так звані зв'язки співіснування. До причино-наслідкових він відносив зовнішні і внутрішні зв'язки. Так, особа, вчиняючи вбивство намагається інсценувати його під самогубство, тим самим змінюючи лише зовнішній чинник, хоча сутність самої події не можна змінити. В даному випадку доцільно навести слова самого І.М. Лузгіна: «Незмінюваність сутності відносно різних форм її прояву створює об'єктивну можливість як для самого інсценування, так і для розкриття замаскованих ним злочинів» [6, с. 224].

В залежності від цілі вчинення всі інсценування можна розділити на дві групи: інсценування для приховування правопорушення; інсценування, ціллю якого є приховування некримінальної події.

Слідчо-судова практика свідчить про те, що при розслідуванні інсценувань особливо важливими обставинами є ті, які характеризують суб'єкт, час, місце та об'єкт інсценування.

Суб'єктом інсценування може бути правопорушник чи інша особа. Можливе поєднання типу «правопорушник і особа пов'язана з ним»; «правопорушник і особа, яка залучена до інсценування в момент вчинення правопорушення чи після нього». Крім того, особа залучена до інсценування може не знати про це безпосередньо. Час інсценування може передувати йому, співпадати з ним в часовому континуумі чи слідувати за ним у часі. Місце, як правило, співпадає з місцем вчинення правопорушення.

В залежності від об'єкта інсценування можливе інсценування іншого правопорушення, некримінальної події, окремих обставин події чи здійснено інсценування самого інсценування.

Розслідуючи справи про вбивства, замасковані інсценуванням, слідчий вже в процесі проведення первісних слідчих дій застосовує спеціальні методи, найбільш ефективні для встановлення, чи мало місце вбивство чи смерть загиблого була

викликана якою-небудь іншою причиною.

Сутність цих методів виражається в наступному:

1. Співвідношення даних з огляду місця події загиблого, даних у поясненнях близьких, з об'єктивними обставинами, встановлюваними первісними слідчими діями, зокрема, оглядом трупа на місці його виявлення і судово-медичною експертизою.

2. Аналіз кожної з виявлених об'єктивних обставин зі звичайною обстановкою при смерті від причини, зазначеної в поясненнях близьких потерпілого чи події, що випливають з обстановки на місці.

3. Виявлення обставин, зокрема, негативних, які вказують або на те, що в обстановку внесені навмисні зміни, тобто зроблено інсценування, або просто спростовують версію, висунуту близькими загиблого, і вказують на її свідомо помилковий характер.

4. Виявлення обставин, які прямо чи побічно вказують на те, що смерть загиблого викликана убивством, зокрема, навмисно зробленим ким-небудь з осіб, що висунули версію про нейтральну причину смерті [5, с. 28–29].

Розвиваючи тему механізму інсценування через призму їхніх ознак, слід згадати такі прізвища, як Г. Гросса, А. Вейнгарда, Г. Шнейкерта, М.Є Сергієвський, І.Н. Якимов, С.Г. Познишев. Як правило, вони стверджували, що це «негативні дані», «обставини симуляційної властивості» і «негативні обставини». Останнє визначення ознакам інсценування як «негативним обставинам» дав у свій час І. Н. Якимов [7]. Але, як показав практичний досвід, не завжди негативні обставини мають відношення до реальної події.

Причинами ототожнення негативних обставин з ознаками інсценування є наступні [8, с. 44]:

позитивної обставини, причинно пов'язаного з подією, в негативне;

сплетіння ознак і обставин декількох одразу вчинених злочинів;

виявлення зв'язків між негативними обставинами і подією злочину тоді насправді цих зв'язків не було;

Виявлення ознак інсценування на першій стадії – результат неправильного уявлення суб'єкта про характер інсценованої події, незнання про закономірності утворення слідів, на другій стадії – результат неточностей, які допущені у зв'язку з реалізацією умислу, а третій – невідповідність показань реальної обстановці.

Залежно від такого критерію як форма виявлення ознаки інсценування, можна розділити на сліди діяльності, так звані речові докази і особливості поведінки – комунікативні ознаки. Останні є проявами діяльності людини, її поведінкового характеру, маючи лише тактичне значення. Поведінкова характеристика служить основою для висунення версій про симуляцію психічного захворювання, хворобливого стану та хвилювання.

Ознаки інсценування характеризуються, як правило, надмірністю чи, навпаки, недостатністю, демонстративністю, різноманітністю за своєю природою відповідно до окремих видів злочинів.

З вищенаведеного можна зробити один висновок: сьогодні не має доцільності вести мову про конкретні ознаки інсценувань для певних видів злочинів, але варто виділити наступні фактори, які їх формують [9, с. 22].

Суб'єктивні фактори:

відсутність навиків у створенні інсценувань;

відсутність у суб'єктів достовірних знань про особливості і деталі обстановки

інсценованої події за тих чи інших обставин;

збуджений емоційний стан злочинця після вчинення злочину, в результаті чого порушується самоконтроль, суб'єкт починає робити типові помилки при втіленні задуму інсценування.

Об'єктивні фактори :

неможливість стовідсоткового створення картини справжнього злочину шляхом реалізації задуму інсценування;

наявність випадкових обставин, що заважають довести задум до закінчення;

відсутність комплексності створення усіх необхідних ознак, що сприятимуть створенню ідеальної картини інсценування та неможливість знищення усіх слідів вчиненого злочину;

вплив сторонніх факторів, таких як кліматичні, що призводить до знищення ознак інсценування.

Дані про ознаки інсценування можна використати з метою створення повної та об'єктивної картини вчинення злочину, а також для підвищення ефективності розслідування, оптимізуючи витрати сил та кристалізуючи тільки необхідну інформацію щодо перевірки висунутих версій.

Але, крім важливості ознак інсценування не менш важливу роль відіграє методика побудови версій розслідування злочинів даного характеру.

На думку професора Саїнчина О.С., який проводив дослідження інсценування умисних вбивств у минулому році версії про вбивство і версія підозрюваного, підтверджена інсценуванням, повинні перевірятися вже в процесі проведення першопочаткових слідчих дій. При огляді місця події і трупа, при допиті свідків слідчий обов'язково повинен прагнути одержати відповіді на питання, які впливають із версії про вбивство. Відповідні питання слідчий ставить і судово-медичному експерту [10, с. 213].

Основою для побудови версій про інсценування можуть стати наступні слідчі (розшукові) дії: результат огляду місця події, показання свідків, потерпілих, підозрюваних, висновки експертів і т.д.

Під час огляду місця події слідчий першопочатково перевіряють вихідну інформацію від заявника чи потерпілого, отримуючи два види слідів: інсценування та прихованого ним злочину.

На думку, С.В. Баранова, Ю.Г. Торбіна, досить велику роль відіграє попередні судження спеціалістів, зокрема при огляді місця події при вчиненні вбивств, підпалів [9, с. 32]. Також слід звернути увагу на аналогію при побудові версій про інсценування. В даному випадку аналогія дає змогу порівняти ту практику, яка була отримана в процесі накопичення впродовж багатьох років та ознаки окремо взятого випадку. Аналогія використовується тоді є необхідність дізнатися більше про способи вчинення злочину.

Як правило, після побудови версії щодо вчинення інсценування злочину відбувається їх перевірка, яка, в залежності від ситуації перевірка здійснюється слідчим та оперативним способом.

По-перше, очевидність інсценування. В даному випадку методика перевірки версій здійснюється через фіксацію даних, які свідчать про факт інсценування, порівняння показань свідків та підозрюваного з фактичною обстановкою на місці події, виконання необхідних процесуальних дій по завершенню досудового розслідування.

По-друге, прихованість інсценування. Дана ситуація представляє деяку складність

у перевірці версій. Так, для початку слід в першу чергу звернути увагу на версію щодо місця вчинення інсценування: на місці злочину чи поза ним. У випадку, коли ці два місця співпадають слід вивчити залишені сліди інсценування та самого злочину. Крім цього, час – інсценування може бути вчинене до злочину, після нього та під час. Слідча практика демонструє, що розкриття інсценування розпочинається з виявлення ознак і з'ясування механізму їх вчинення, потім перевіряється спеціальні версії, наприкінці формується версія про сутність самого інсценування. Що ж до ознак, до них відносять такі:

випадково не знищені злочинцем і тому вцілілі сліди і предмети, які з'явилися ознаками-наслідками вчиненого ним злочину;

перебільшений, неприродний характер слідів і предметів, що підтверджують версію про нейтральні причини вчиненого;

сліди, предмети, ознаки і обставини, що суперечать обстановці події злочину від нейтральної причини, зазначеної у версії свідків або витікає із загальної картини місця події;

суперечності в поясненнях зацікавлених осіб поведінки потерпілого та дійсних причин [11].

Інші вчені вказують наступні ознаки інсценування:

виявлені на місці події сліди, які не повинні бути, коли досліджуваний подія була не уявним, а реальним;

сліди, які не виявлені в силу їх відсутності, але які з необхідністю повинні були виникнути у разі реальності інсценованого події;

виявлені на місці події сліди відносяться до числа характерних для інсценованого події слідів, однак, їх стан не відповідає тому, в якому вони повинні перебувати в ситуації, що склалася [8, с. 23-25].

Також на перевірку версій про інсценування впливає планування розслідування. При плануванні розслідування злочинів слід використовувати прогностичний метод, який дає змогу на отриманій інформації змоделювати поведінку суб'єктів інсценування. Для цього потрібно мати такі види вихідної інформації: дані про характер діяння; матеріали, які характеризують особу суб'єкта; особливості об'єкта інсценування [12, с. 157].

Висновки. Отже, інсценування сьогодні виступає різновидом змішаного способу приховування злочину, так званою симуляцією обставин злочину.

В основі інсценування злочину завжди лежить штучне створення матеріальних слідів події. Поведінка й повідомлення виконавця інсценування й пов'язаних з ним осіб, що мають на меті посилення впливу матеріальних слідів на слідчого, завжди є доповненням до них, хоча за часом можуть передувати їхньому виявленню та сприйняттю слідчим.

Таким чином, інсценування злочину – це приховування визначеного діяння шляхом зміни обстановки місця події чи іншого місця з метою створити явлення про справжність інсценованої події, замаскувати реальне та перешкодити розслідуванню.

Інсценування може здійснюватися для реалізації таких цілей:

демонстрація видимості вчинення у визначеному місці іншого злочину й приховування ознак справжньої події;

створення видимості події, що відбулася на даному місці, але не має кримінального характеру, для приховування вчиненого злочину;

реалізація задуму на створення штучної обстановки здійсненого злочину для

приховування фактів, які не мають кримінального характеру.

створення неправдивого уявлення про окремі деталі фактично вчиненого злочину або про окремі елементи його складу: інсценування вчинення злочину іншою особою, в іншому місці, в інших цілях та з інших мотивів.

Сьогодні виникає велика кількість запитань щодо інсценувань, зокрема питання про пізнавальну, криміналістичну та психологічну сутність інсценування та його ознак, крім негативних обставин, сьогодні на дуже низькому рівні досліджується питання закономірностей виявлення цих ознак і викриття інсценувань. Також не вирішується питання інсценувань в розрізі кримінально-правової оцінки.

Як показує слідчо-судова практика, інсценування є тим каталізатором, що гальмує досудове розслідування, подовжуючи строки, ускладнюючи роботу слідчих і суду у розкритті злочинів, а деколи призводить до судової помилки.

Тому в сучасним умовах слід комплексно підходити до вивчення інсценувань: з точки зору криміналістичного, філософського, психологічного, правового, логічного та психологічного аспекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попов В.И. Осмотр места происшествия. М. 1959. — 230 с.
2. Густов, Г. А., Фадеев, В. И. Инсценировка события преступления: // Правоведение. —1998. — № 2. — С. 207 — 210.
3. Расследование отдельных видов преступлений // Под ред. О.Я. Баева. — Воронеж, 1986. — С.43.
4. Криминалистика. Под ред. А.Ф.Вольнского. — М., 1999. — С. 246;
5. Мудьюгин Г.Н. Расследование убийств, замаскированных инсценировками / Г.Н. Мудьюгин. — М., 1973. — С. 28—29.
6. Лузгин И.М. Расследование как процесс познания. Док. дис. — М. — 1968. — с. 224.
7. Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. — М. — 1925. — 336 с.
8. Медведев С.И. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытие преступлений, Волгоград. — 1973. — с. 44
9. Баранов С. В. Раскрытие инсценировок при расследовании преступлений: [учебное пособие] / С.В. Баранов, Ю.Г. Торбин. — Волгоград: Министерство внутренних дел СССР; Высш. Следственная школа, 1981. — 39 с.;
10. Сاینчин О.С. Теорія і практика розслідування умисних вбивств / Монографія /. — Одеса, 2012. — 237 с.
11. Радянська криміналістика. Методика розслідування злочинів. — К. — 1988. —С. 96.
12. Ларин А.М. От следственных версий к истине. — М. — 1976. — 200 с.

